

Selim İleri'nin "Ölüm İlişkileri" İsimli Romanında Yer Alan Değer Çatışmalarının Belirlenmesi ve Eserin Eğitsel Yönden Değerlendirilmesi

Determination Of The Value Conflicts In Selim İleri's Novel Named "Olum Iliskileri" And Evulation of The Work The Educational Side

Mehmet FİDAN

Özet

Selim İleri postmodern tarzda kaleme aldığı eserleri ile Türk edebiyatındaki yetkin yazarlardan biri olarak görülmektedir. Yazar postmodern roman tekniklerinden yararlanarak kaleme aldığı romanlardan oluşan *Bodrum Dörtlemesi*'nin ikinci eseri olan *Ölüm İlişkileri*'nde toplumda aile ilişkilerinin giderek bozulmasını anlatır. Eserde özellikle Belkıs, Emre gibi karakterlerin davranışları yazarın bu duruma yönelik bakış açısını gösterir niteliktedir.

Anadil eğitimi bireylerin zihinsel ve duyuşsal gelişimlerine doğrudan etkide bulunan bir yapıda bulunmaktadır. Anadiline hâkim olan bireylerin iletişim becerilerinin çok gelişmiş olduğu araştırmacılar tarafından belirtilmektedir. Bu sebepten dolayı bireylerde düzenli okuma alışkanlığının kazandırılması gerekmektedir. Bu alışkanlığın kazandırılmasında ise çocukluk kritik dönem olarak kabul edilmektedir. Ailelerin ve öğretmenlerin bu dönemi en iyi şekilde planlayarak, öğrenciler için verimli bir çalışma ortamı, kaynak ve materyalleri sağlamaları gerekmektedir.

Araştırma sırasında nitel araştırma yöntemlerinden içerik analizi ve klasik yorumlama tekniğinden yararlanılmıştır. İçerik analizi gibi klasik yorumlamada da elde edilen veriler daha önceden oluşturulan ölçütlerden faydalanılarak değerlendirilir. Bu yöntemler ile aranan özelliklerin metinde hangi düzeyde ve ne amaçla kullanıldığı kolaylıkla belirlenebilmektedir.

Birey-toplum çatışmasının temel alındığı eserde yazar, bireylerin toplumsal konularına dair göndermelerde bulunur. Ayrıca yazar eserde kadın-erkek çatışmasına, meslek-rol çatışmasına da yer verir. Eserde anlatım tekniklerinden iç monolog, bilinç akışı ve betimleme sıklıkla kullanılmıştır. Eserin eğitsel nitelikler yönünden değerlendirilmesi sonucunda taşıdığı bazı özelliklerden dolayı zorunlu eğitim-öğretim sürecindeki faaliyetler kullanılamayacağı sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Eğitsellik Ölçütleri, Anlatım Biçimleri, Değerler Eğitimi

Dr., fidanm3838@gmail.com

Abstract

Selim İleri is regarded as one of the most competent writers of Turkish literature with his postmodern works. The author tells the gradual deterioration of family relations in society in the Death Relations, the second work of the *Bodrum Dörtlüsü*, which consists of novels written by postmodern techniques. The character of the character, especially Belkis, Emre, shows the author's point of view towards this situation.

Mother tongue education is in a structure directly influencing the mental and emotional development of the individual. It is indicated by the researchers that the communication skills of the individuals who are dominant in the mother tongue are very developed. Because of this reason, regular reading habits should be acquired in the individuals. Childhood is considered as a critical period in the acquisition of this habit. It is necessary for parents and teachers to plan this period in the best possible way and to provide an efficient working environment, resources and materials for the students.

Giriş

Anlama ve anlatma becerileri olarak iki ana başlıkta sıralanan ana dil eğitimi bebeklikten itibaren başlayan uzun ve zorlu bir süreci içermektedir. Anlama becerileri dinleme ve okumadan oluşurken; anlatma becerileri konuşma ve yazma becerilerinden oluşur. Dinleme, anlama becerisinin ilk basamağını oluşturmaktadır. Okuma ise dinleme üzerine temellenen bir yapıda bulunmaktadır. Çünkü sağlıklı bireylerde okuma becerisinin yeterli olarak kazanılmasında duyma ve görme bütünsel bir etkide bulunmaktadır. Bu süreç duyma yönünden yetersiz olan bireylerde görme duyusunun; görme duyusunun eksik olduğu bireylerde ise dokunma duyusunun etkin olarak kullanılmasını gerektirmektedir.

Okuma becerisi anadil eğitiminde dinleme eğitiminden sonra kazanılmaktadır. Bütün eğitim-öğretim sistemleri, süreçlerine dâhil ettikleri bireylerin iyi bir okur olmasını amaç edinir. Bu amaca ulaşılmasında da bireylere düzenli okuma alışkanlığının kazandırılması etkili bir konumda bulunur. Bireylere düzenli okuma alışkanlığının kazandırılmasında, kullanılan metinlerin doğrudan etkisi bulunur. Bu eserlerin eğitsellik ölçütleri yönünden değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu değerlendirme süreci aile, okul ve bireyleri içermektedir. Okul öncesi dönemde bireylerin kitaplara aşına olabilmeleri için ailelerin çocuklarını kitaplarla tanıştırmaları ve onlara düzenli olarak kitap okumaları tavsiye edilir. Okul döneminde ise bireylerin okuyacağı eserlerin değerlendirilmesinde öğretmenlerin etkisi bulunur. Öğretmenler eğitsel yönden uygun buldukları eserleri öğrencilerine önermektedirler. Bireylerin kitap seçiminde tamamen özgür olmaları bu becerileri kazanmalarına bağlıdır. Kendi ilgi ve istidatlarına uygun kitaplar seçmelerinde bireylerin daha önceden içinde yer aldığı eğitsel süreçler etkili olmaktadır. Bu

In the case of research, content analysis and classical interpretation technique were used from qualitative research methods. The data obtained in classical interpretations such as content analysis are evaluated by taking advantage of the previously established criteria. With these methods, it can be easily determined at what level and for what purpose the desired features are used in the text.

In the work on which the individual-society conflict is based, the writer is found in sentiments about the social positions of the individual. In addition, the writer also includes a conflict between men and women, occupation-role conflict. Internal monologue, subconscious and descriptive are often used in the narrative techniques of the work. When the work is assessed in terms of educational qualifications, the activities in the compulsory education period cannot be used because of some qualifications.

Keywords: Forms of Experision, Values Education, Criteria for Education

sebeple eğitim-öğretim sürecine dâhil edilecek eserlerin eğitsel niteliklerinin tespit edilmesi bir zorunluluk olarak görülmektedir.

Selim İleri tarafından postmodern roman tekniklerinden yararlanılarak kaleme alınan *Ölüm İlişkileri*, *Bodrum Dörtlemesi* olarak bilinen serinin ikinci eseridir. Eser 1978 yılında kaleme alınmış ve ilk baskısını 1979 yılında yapmıştır. 248 sayfa olup, dört bölümden oluşmaktadır.

Ölüm İlişkileri ressam, yazar, çevirmen gibi sanatçı kişilerin oluşturduğu arkadaş grubunun arasında geçen olayları içeren ve düşünsel öğelerin yoğun olduğu bir romandır. Yukarıda belirtildiği gibi eser dört bölümden oluşmaktadır. Bölümler arasında ayrımı sağlayan keskin sınırlar bulunmamakta ve bölümler birbiri üzerine temellenmektedir. Birinci bölümde Belkıs'ın penceresinden olaylara bakan anlatıcı, ikinci bölümde Cemal, üçüncü bölümde Emre ve dördüncü bölümde ise genel olarak grubun bütün üyelerinin penceresinden olaylara bakmaktadır. Bu açıdan eser ele alındığında anlatıcının bakış açısı yönünden başarılı olduğu görülmektedir. Çünkü anlatıcı dört farklı bölümde dört farklı bakış açısını kullanmaktadır. Birinci bölümde olaylara cinsel yönden isteksiz bir kadının bakış açısıyla yaklaşan anlatıcı, ikinci bölümde eşcinsel eğilimleri olan bir erkek, üçüncü bölümde ise politik bir amaç peşinde olan yazarın bakış açısıyla okuyucusuna seslenmektedir.

Klasik romanlardan farklı olarak postmodern nitelikli romanlarda anlatıcı birden fazla bakış açısını kullanmaya çalışmaktadır. *Ölüm İlişkileri*'nde de anlatıcının gözlemci bakış açısını ve hâkim bakış açısını kullandığını görülmektedir. Çünkü karakterin davranışlarını kendi pencerelerinden gözlemleyen anlatıcı, onların duygularını ve düşüncelerini ise detaylı bir şekilde bilmektedir. Yazar eserinde toplumun temel yapı taşlarından olan ailenin giderek temellerinin sarsılmasına göndermede bulunur. Ona göre bu aile temellerinin derinden sarsılması sonucunda eserde yer alan karakterlerin yaşadıkları sorunları onlarla benzer şartlarda bulunan diğer bireylerin de yaşaması kuvvetli bir ihtimaldir. Yazarın eserde anlatılanlara yönelik bakış açısı onun bu türden ilişkileri onaylamadığını gösterir niteliktedir.

Yöntem

Araştırma sürecinde nitel araştırma yöntemlerinden içerik analizi ve klasik yorumlama tekniği kullanılmıştır. Eserde elde edilen verilerin daha düzenli ve kolay ulaşılabilir olabilmesi için fişleme yöntemi tercih edilmiştir. Eser incelenirken kategoriler oluşturma aşamasında bu yöntem araştırmacı için faydalı olmuştur. Bu şekilde araştırmacı hem esere bütüncül yaklaşma hem de derinlemesine analiz ve değerlendirme yapma imkânı bulmuştur.

"Klasik yorumlama aşamasında elde edilen veriler ana ve yan bölümlere ayrılarak, bunlar arasındaki ilişkiler saptanır. Bu bölümler arasında ne tür bağların olduğu, bölümlerin kendi arasında bir bütünlük gösterip göstermedikleri ve iç tutarlılık sağlayabilme özellikleri denetlenir. Benzer nitelikte bulunan içerik analizi gibi klasik yorumlamada da incelenen metinde bulunan kavramların, olayların, durumların ve değerlerin metinde hangi düzeyde yer aldığı belirlenmesi amacıyla kullanılmaktadır." (Fidan, 2017, s. 120)

Eserin incelenmesi sürecinde ele alınan değerler vasıtasıyla genel analizler ve yorumlamalar yapılmıştır. Değer çatışmalarının metinde nasıl işlendiği ve bunların metinde ne ifade ettikleri yazarın bakış açısından da faydalanılarak tespit edilmiştir.

Bulgular

a. Anlatım Teknikleri

Bilinç akışı tekniğinin sık sık yer aldığı romanda zaman zaman iç monologların da bulunduğu görülür. İç monologların bilinç akışından ayrılan en önemli özelliği anlatım sırasında belirli bir mantık akışının bulunmamasıdır. İç monolog cümlelerinde yazı dili yerine konuşma diline daha yakın cümlelerin kullanıldığı görülür. Kahramanların zihninden geçen ancak sözlü olarak ifade edilmemiş düşünceler, eserde anlatıcı tarafından dil bilgisi kurallarına uygun bir şekilde okuyucuya sunulur (Aytür, 1977, s. 61). Belkıs'ın bardakları yıkarken zihninden geçen düşünceler iç monoloğa örnek olarak gösterebilir:

Sanki niye yıkıyordu, bir yığın bardak, kimse kullanmayacak ki, yine dolaba kaldıracaktı, sıraya dizerek, ertesi sonbahara kadar; yaz bitimlerinde böcekler dolayısıyla (o korkunç kalorifer böcekleri) ilaçlanıyordu bütün ev... Bir zaman sonra kayboluyordu böcekler kendiliğinden. Belkis onlardan öğreniyordu. (s. 7)

Özellikle Belkıs'ın düşüncelerinde bu tekniğin yansımalarını görülebilir. Cemal'in "Uğur'un köpeğiyim ben." diyerek gülmesi Belkıs'ın iç monolog cümleleri olarak anlatıcı tarafından okuyucuya yansıtılmaktadır.

Kime gülmüştü acaba? Kendine, kaderine mi? Yoksa yaşamı kişisel ahlaklarıyla yönlendirmek, yönetmek, giderek de baskı altında tutmak isteyenlere mi? (s. 24)

Belkıs'ın düşüncelerinde iç monologlarla sıklıkla karşılaşmaktadır. Kahramanın sıkıntılı ruh hâli onu sürekli olarak düşünmeye sevk etmektedir. Bu durum da anlatıcıya onun zihninden geçenleri okuyucuya iç monolog yöntemini kullanarak aktarma olanağı sağlamaktadır.

Nasıl yeşil makarna? Hah hah ha; hamuruna ıspanak katmıştı İtalyanlar. Şili'de sayısız insan öldürüldü. O kıpkırmızı domates salçaları, o tadına doyumaz ince, saydamsı, dilim dilim salamlar; nefis bir öğle yemeği yiyebilirlerdi. (s. 28)

Cinsellik... hayır, cinselliği yansıtmamıştı resimlerinde, cinselliğin bir yeri yoktu ki dünyasında; ama belki yaşam, belki çoğalış ve üreyiş... (s. 46)

Bilinç akışı karakterlerin zihninden geçenlerin çeşitli sembol ve imgelerle anlatıcı tarafından okuyucuya yansıtılması yani dışarıya aktarılmasıdır. Bilinç akışı vasıtası ile karakterlerin psikolojisinin derinliklerine inile bilinmektedir. Anlatıcının, okuyucu ile metin arasından çekilmesi eserin okuyucu açısından etkileyciliğinin ve olay anlatımının canlılığının artmasına yardımcı olmaktadır.

Moran (2009, s. 67) bilinç akışını "roman kişinin kafasının içini okura doğrudan doğruya seyrettiren bir teknik" olarak tanımlar. Ona göre "iç konuşma gramer bakımından düzgün, sentaks kurallarına uygun cümlelerle yapılan sessiz bir konuşmadır." (Moran, 2009, s. 67) İç konuşma ya da iç monolog da "düşünceler arasından mantıksal bir bağ vardır. Bilinç akışında ise karakterin zihninden akıp giden düşüncelerde mantıksal bir bağ yoktur. Daha çok çağrışım ilkesine göre akarlar. Ayrıca gramer kuralları da gözetilmez." (Moran, 2009, s. 67). Bu durum eserde yer alan şu ifadelerde görülmektedir:

daha uzun konuşamam – daha uzun konuşmamıza imkan yok – içeride Oya var – Oya'nın bu saçmalıkları duymasını istemiyorum – sana elimi uzatmadım ki şimdi çekmiş olayım – hiçbir şey için söz vermedim – kapatmak zorundayım – Oya'ya ayıp oluyor- başka zaman olsa... (s.128)

Eserde Belkıs'ın zihninden geçen karmaşık düşüncelerde görülen bilinç akışı tekniğinin Emre'nin düşüncelerinde de bulunduğu görülmektedir. Emre'nin düşüncelerinin okuyucuya doğrudan yansıtılması onun karakter özelliklerinin derinlemesine incelenmesine olanak sağlamaktadır.

siz tekrar seviyordunuz

ağzınızı açıp aşk diyemediniz

aşağılanmaktan elleriniz titremiştiniz

hatırlıyor musunuz sararmıştı yüzünüz ve hırçın alay etmiştiniz sevmiyorum sevgi de nedir (s. 173)

"Emre Tarancı Bey" diyordu; Emre soyadını düzeltcekti; "hangi kitabınıza ödül verdik sizin? Adını söyleyin de şuraya yazayım. Açılış konuşması yapacağım." Bir yığın kurt postu salona fırlatıyordu. Cemal mendilini bulamadığından burnundan akmış sümükleri silemedi, yalıyor, eliyle sıvazlıyor.

Sümük içinde kalmıştı aynalar. (s. 202)

ay sana bir şey söyleyeceğim, ama aramızda kalsın şekerim yazın bir gece Emre'ye telefon etmişim çok sarhoştum ne dediğini bilmiyordu o sana aşık kız basbayağı ayol tabii Emre garip insan çok garip hiçbirimize benzetemez kendini bilirsin bir defa kendini beğenmiş ikincisi yalnız sana aşık değilmiş, ama çok rica ederim aramızda kalsın şekerim bir çılgın Emre bilsen aklına gelmez (s. 232)

Betimleme, bir eserde canlılığı artırmada, yani betimlenen şeyin okuyucunun zihninde canlanmasına olanak sağlamaktadır. Ayrıca konumuna göre uygun ve dikkatli bir biçimde yapılan betimlemeler metnin etkileyciliğini de artırmaktadır. *Ölüm İlişkileri'*nde de bu durum görülmektedir. Kişi ve mekân betimlemelerini anlatıcı eserde sıkça kullanılmaktadır:

Bir apartmanın yan duvarını kaplamış sarmaşıklar kızıldı, sararıyordu, yeşerti yosun alacasına kesilmişti. Önceki güz de görmüştü kızıl sarmaşıklar, kuru dallar; resimlerini yapayım, diye düşünmüştü. (s. 10)

Kanallardan geçmişlerdi, balkon altlarından; mermerlerle büyülenmişti, arslanlar, dantelâ gibi işlenmiş pencereler, sayısız sütun, mavi tentelerle gölgelenmiş kırmızı sardunyalar; geçmişlerdi, paslı direklerin önünden geçmişlerdi. (s. 41)

Güllerin jelâtiniyle oynamıştı, çıtır çıtır ses çıkartıyordu jelatin, hışırıyordu. Güller soluyordu usul usul, taçyaprakları buruşmak üzereydi. (s. 103)

Metinlerarasılıktan kimi zaman eserlere değişik bir form kazandırmak için kimi zaman da eserin ait olduğu zamanla bağını güçlendirmek için yararlanılmaktadır (Tekin, 2012, s. 266). *Ölüm İlişkileri'*nde anlatıcı metnin etkileyciliğini artırmak için metinlerarası yöneme başvurur. Eserde *Romeo – Juliet*'te yer alan bölüm romana aktarılarak metinlerarasılık sağlanmış olur:

Ama sonsuz seveyim derken

öldürdüm seni

Juliet, Montague'nün oğluna tutkundu, onun için kendini öldürmüştü. (s. 29)

Fakat Romeo-Juliet ilişkisi de, çağların gerisinde kalmış bir efsaneden, sonu acıklı bir aşk masalından başka neydi? (s. 31)

Metinde yer alan karakterler sanatçı oldukları için düşüncelerinde zaman zaman klasikleşmiş ya da efsaneleşmiş olayların da yer aldığı görülür. Anlatıcının, Belkis'in incir resmini yaparken bir anda Gomore'nin çılgın insanlarını imge olarak kullanması metinlerarası bir unsurdur:

Fırçaları toprak vazoda bırakıp işliğe geçti. Evet, Sodom'un , Gomore'nin çılgın insanları; bir yandan da tekneye tırmanmaya çalışıyorlardı. (s. 68)

Metinde yer alan karakterlerden olan Madam Jozefin, lüks ve şatafat düşkünü biri olarak tanıtılmaktadır. Anlatıcı, Madam Jozefin'in isminin geçtiği her yerde kullandığı ifadelerle, o ismin okuyucuda maddiyata yönelik bir algı oluşturmasını amaçlar. Bu yönüyle Madem Jozefin ismi metinde leitmotif olarak kullanılmaktadır.

Madam Jozefin'in tuvaletleri gibi. (s. 99)

Yukarıda sıralanan ifadelerde görüldüğü üzere Madam Jozefin ismi maddiyat içermektedir. Ayrıca anlatıcı bu ismi şiddet ile de bütünleştirmeyi amaçlamaktadır. Nitekim karakter istedikleri elde edemediği durumlarda karşısındakilere şiddet uygulamaktan da çekinmemektedir. Cemal'in durumuna dair aşağıda yer alan ifadeler buna örnek olarak gösterilebilir:

... çaresiz Cemal de Madam Jozefin'den yediği tokadın bir yenisini bekliyordu herhalde. (s. 151)

Aşırılıkların bir temsili olarak sunulan ve eserde leitmotif olarak da kullanılan Madam Jozefin, karakterlerinin zihinlerinden geçen düşüncelerde yer alan bilinç akışında da kendine yer bulmaktadır. Eserin son bölümde yılbaşı gecesi yemek masasında oturan arkadaşların zihninden geçen karmaşık düşüncelerde de Madam Jozefin karakteri yer almaktadır.

Madam Jozefin krepten bir gece elbisesi ve üzüm salkımı biçiminde ağır inci küpelerle ortaya çıktı, Gökmen' yaklaştı, "Senin ne işin var onların yanında?" diye sordu. Gökmen, Madem Jozefin'e , "Ben Belkis'in duvak tutucusuyum, smokinli küçük bir çocuğum," dedi. (s. 239-240)

Metinde sık sık güçlü betimlemelerin de yer aldığı görülmektedir. Betimlemeler metne canlılık kazandırmaktadır. Anlatıcı tarafından güçlü imgelerle yapılan betimlemeler sayesinde, okuyucu mekânları, olayları ve kişileri hayalinde canlandırabilmektedir.

Akşam. Kül rengi yapılar. Taşıtların kırmızı ışıkları. Bir apartman katının balkonundan fişkırmış son sardunyalılar. Elektrik kısıntısı nedeniyle hala yanmamış sokak lambaları. Akşam. Yoğun bir karanlık. (s. 135)

Çiçekler çıplak ışıkta aydınlanmıştı. Ampul sanki boşlukta sallanıyor, paslı tenekelerdeki, büyük konserve kutularındaki (yeşile boyanmıştı), çiçeklik yerine kullanılan kovalardaki bitkileri ışığa boğuyordu. (s. 144-145)

Bu küçük, her biri mutsuz kişilerden oluşan topluluk önünde – Prost'un anlata anlata bitiremediği Verdurin'ler 'nüvesi' – ilk günler, dostluklar yeni yeni pekiştiğinde Korkut'la ilişkisi anlaşılmasın istemişti Belkis: (s. 22)

b. Romanda Yer Alan Değer Çatışmaları

Türk Dil Kurumunca yayımlanan Türkçe Sözlük'te değer, "Bir ulusun sahip olduğu sosyal, kültürel, ekonomik ve bilimsel değerlerini kapsayan maddi ve manevî öğelerin bütünü" olarak tanımlanmaktadır (TDK, 2011, s. 607). Değerler insanı insan yapan en önemli özelliklerin başında gelir. Bireyin öncelikle kendine saygısını daha sonra ailesine, çevresine ve içinde yaşadığı topluma saygısı edindiği değerler vasıtasıyla oluşmaktadır. Nitekim bireylerin tavır ve davranışları onların değerler sisteminin göstergesi niteliğindedir. Bu durum da soyut bir kavram olan değerın davranışlar vasıtasıyla somutlaşabildiğini göstermesi açısından önemlidir.

Değerler genel çerçevede milli ve evrensel olarak ayrılmaktadır. Değerler genel olarak elbette evrensel nitelikler taşımalarının yanında özel manada içinde buldukları toplumların özelliklerini de yansıtmaktadırlar. Toplumların kültürel, siyasî, dinî yapıları onların değerler sistemlerini de şekillendirmektedir. Özellikle dinî ve siyasî yapı bu sistemin temel aktörleri olarak görülmektedir. Nitekim toplumlar özelinde bir değer olarak kabul edilen kavramlar; evrensel manada diğer toplumla görüş farklılıklarının oluşmasına neden olabilmektedir. Örneğin Cuma, Müslümanlar için özel bir gün olarak kabul edilirken, Cumartesi Yahudiler için, Pazar günü ise Hristiyanlar için kutsal bir değere sahiptir. Nitekim yakın zamanda Batı menşeli bir alışveriş sitesinin kampanyalarının Müslümanların özel gününü karalar mahiyette olması, Müslümanların tepkisine sebep olmuştur. Özet olarak bir toplum için özel bir anlam içermeyen kavramlar diğer toplumların en temel dayanak noktalarındandır. Bu durum da değerler çatışmasının en temel çıkış noktasıdır. Yukarıda verilen örnek ise Doğu-Batı çatışması ekseninde değerlendirilebilecek niteliktedir.

Toplum bireylerden kendi koyduğu, yazılı olmayan, kurallara uymasını bekler. Bu beklentinin temelinde toplumsal uyum yatar. Toplumun özelliklerine uygun hareket etmeyen bireyler giderek, içinde bulunduğu toplumdaki soyutlanmaya ve uzaklaşmaya başlar. İşte bu durum sonucunda oluşan çatışmaya birey-toplum çatışması denilmektedir. İçinde bulunduğu toplumda aradığını bulamayan kişiler zamanla kendisini o topluma ait hissetmemeye başlamaktadırlar. Bu durum da onları yalnızlığa sürüklemektedir. İşte bu çatışma unsuru edebiyatın temel kurguları arasında yer alır.

*Ölüm İlişkileri'*nde yazarın birey – toplum çatışmasını sık sık kullandığı görülmektedir. Kendisini sanatçı olarak gören karakterler kendilerini toplumdaki üstün görmeye başlarlar ve bu durum da onların giderek içinde buldukları toplumdaki soyutlanmalarına sebep olur. Bu durum onların zamanla kendi sanat anlayışlarını sorgulamalarına kadar gider:

İnsan yalnız kendisi için resim yapabilse... (s.11)

Eserde sanatçı yönleri ile öne çıkan karakterler hayata dair felsefi ifadeler de kullanarak yaşama amaçlarını sorgularlar. Yazar burada sanatçı duyarlılığını ön plana çıkararak genel bir değerlendirme yapar.

Bu dünya böyleydi. İnsanın anası çikolata sakladıktan sonra... (s. 107)

Cemal'in bu ifadelerinde de görüldüğü üzere karakterler başta aile büyükleri olmak üzere toplumun tamamı ile uyum sorunu yaşamaktadır. Kahramanların bu ifadeleri yaşama karşı mücadele güçlerinin olmadığını ve bu mücadelede kaybeden olduklarını göstermektedir. İçine buldukları bu durum onları umutsuzluğa ve toplumdaki uzaklaşmaya sevk etmektedir.

Edebiyatta kullanılan en temel değer çatışmalarından biri de kadın-erkek çatışmasıdır. Bu durum kadının ve erkeğin toplumdaki rolü üzerine tartışmalardan oluşmaktadır. Feminizm bu çatışmanın neticesinde

doğmuş bir düşünce yapısı olarak görülmektedir. Özellikle ataerkil toplumlarda erkeğin baskın rolü, kadınların hayat felsefelerini yeniden sorgulamalarına neden olmaktadır. Bu çatışma unsuru bazen yerel özellikler göstermesine rağmen temelinde evrensel nitelikler taşımaktadır. Çünkü toplumların genelinin geçmişi incelendiğinde kadın-erkek arasında bir çatışmanın var olduğu görülmektedir. Nitekim Yunan mitolojisinde yer alan kadın egemen bir toplum olan Amazon halkı bu çatışmanın en güzel örneklerindedir. Erkek egemen bir topluma isyan eden kadınlar, tamamına kadınların hâkim olduğu bir topluluk oluşturmayı başarırlar. Bu olaylar zinciri Homeros'un ünlü *İlyada* isimli eserinde detaylı olarak anlatılmaktadır.

İncelenen bu eserde kadın-erkek çatışmasının temelinde bulunan karakter Belkis'tir. Belkis'a göre erkek – kadın ilişkilerinde vücut isteği esas alınmaktadır. Ona göre önemli olan çiftler arasındaki duygu bağıdır. Yani duygudaşlıktır. Bu yüzden cinsel arzuları olan bütün erkekler ona göre güzel bir hayvandır.

Ama sadece çocuksu duygularla bağlanmıştı Doğan'a. Okuldaki bütün kızların bir sevgilisi vardı da. (s. 15)

Akıl acımasızdır. Konuşacak tek bir ortak konuları yoktu. Erkek güzel bir hayvandı, o kadar. (s. 15)

Belkis evlenmeye karşıdır. İçinde bulunduğu çevrenin kendisine yaptığı evlenme baskısı onu sonucunda Doğan ile evlenme kadar götürür. Doğan'ın bütün olumlu davranışları Belkis'in evlilik ve erkekler hakkındaki düşüncelerini değiştirmeye yetmez. Bu nedenle Belkis bir müddet mutsuz bir evliliğe katlanmak zorunda kalır. Sonucunda içinde bulunduğu bu durumdan kurtulmanın tek çaresi olarak gördüğü boşanmayı seçer. Doğan'dan boşanan Belkis toplumun kendisine farklı bir şekilde baktığını düşünmeye başlar. Dul olduğu için toplum onu hoş karşılamamaktadır. Nitekim anlatıcı eserde boşanmalarda kadının daha mağdur olduğunu Belkis'in içinde bulunduğu koşullardan yola çıkarak açıklar:

Kim bilir böyle yalnız yaşamasını apartmandakiler nasıl karşılıyor, nasıl değerlendiriyorlardı... Töreci ve baskıcı bir toplumda yalnız bir kıza, o genç dula yer yoktu. (s. 61)

Görüldüğü gibi anlatıcı bu ifadelerle hem birey-toplum çatışmasına hem de kadın-erkek çatışmasına yer verir. Onun bakış açısına göre toplumun kadına karşı bakış açısında bazı aksaklıklar vardır ve bu aksaklıkların giderilmesi gerekmektedir.

Romanda yer alan çatışmalardan birisi de meslek - rol çatışmasıdır. Aslında bu çatışmaya birey – toplum başlığı altında yer vermek mümkündür. Ancak eserde yer alan kahramanların genelde sanatçı özellikleri taşımaları anlatıcının bu yöne dikkat çektiği izlenimini oluşturmaktadır. Bu çatışma unsurunu Belkis'in ifadelerinde görebilmek mümkündür:

Evlilik sanata düşmandı. (s. 67)

Sanatçıların toplumdan farklı bir konumda oldukları ve bu yüzden de toplum ile çatışma yaşadıkları anlatıcı tarafından romanda yansıtılmaya çalışılmaktadır.

c. Eserin Eğitsel Yönden Değerlendirilmesi

"Okullar geleceği inşa eden kurumlardır. Bir toplumun ileriye yönelik en önemli yatırımları okullardan geçer. Çünkü okullar en değerli varlığı, yani insanı yetiştirme gibi önemli bir görevi üstlenmektedir." (Fidan, 2017, s. 108). Okullarda bireylere okutulacak kitapların nasıl seçileceğine ve değerlendirileceğine yönelik ölçütler bulunmaktadır. Bu ölçütler arasında milli, manevi, ahlaki değerlere uygunluk eserlerde aranan en temel niteliklerdendir. Bireylere düzenli okuma becerisinin kazanılmasında en temel ders ana dil eğitimi yani Türkçe derslerdir. Bu sebeple Türkçe derslerinde kullanılacak metinlerin bazı özel niteliklere sahip olması gerekmektedir. Millî Eğitim Bakanlığı tarafından 2006 yılında yayınlanan *Türkçe Dersi Öğretim Programı*'nda okuma metinlerinde yer alacak özellikler şu şekilde sıralanmıştır:

- Metinler, Türk Millî Eğitiminin genel amaçlarına ve temel ilkelerine uygun olmalıdır.
- Metinlerde millî, kültürel ve ahlaki değerlere, milletimizin bölünmez bütünlüğüne aykırı unsurlar yer almamalıdır.
- Metinlerde ayrımcılığa yol açacak bölücü, yıkıcı ve ideolojik ifadeler yer almamalıdır.
- Metinlerde öğrencilerin sosyal, zihinsel, psikolojik gelişimini olumsuz yönde etkileyecek cinsellik, karamsarlık, şiddet vb. öğeler yer almamalıdır.
- Metinlerde insan hak ve özgürlüklerine, demokratik değerlere aykırı öğeler yer almamalıdır.
- Metinler, Türkçenin anlatım zenginliklerini ve güzelliklerini yansıtan eserlerden seçilmelidir.
- Dünya edebiyatından seçilen metinlerin çevirilerinde, Türkçenin doğru, güzel ve etkili kullanılmış olmasına özen gösterilmelidir.
- Metinler, öğrencilerin dil zevkini ve bilincini geliştirecek, hayal dünyalarını zenginleştirecek nitelikte olmalıdır.
- Metinler öğrenciyi eleştirel bir bakış açısı kazandıracak özellikler taşımalıdır.
- Metinler, öğrencinin kişisel gelişimine katkıda bulunacak ve onlara estetik bir duyarlılık kazandıracak nitelikte olmalıdır.
- Metinler, öğrencilerin duygu ve düşünce dünyasını zenginleştirmek amacıyla yönelik olarak farklı yazar ve şairlerden seçilmelidir.
- Metinler, öğrenciyeye okuma sevgisi ve alışkanlığı kazandıracak nitelikte olmalıdır. (MEB, 2006, s. 56)

"Eğitim – öğretim sürecine etki eden önemli faktörlerden biri olan kaynağın kullanılabilirliği, kapsayıcılığı, güvenilirliği ve öğrenciyeye göreliği ilk aranan özelliklerdendir. Bu sebeple eğitim – öğretim sürecinde, ana dil eğitiminde kaynak seçimine dikkat edilmelidir." (Fidan, 2017, s. 8). Sever (1995), çocuklara hitap eden eserlerde bulunması gereken özellikleri şu şekilde sıralar:

1. Okulda izlenen eğitim programlarını desteklemelidir.
2. Yaşamın gerçekleriyle ilişkili olmalıdır.
3. Çocuğun duygu, düşünce ve hayal gücünü geliştirici biçimde kaleme alınmış olmalıdır.
4. Çocuğun bilgi ve kültür evrenini genişletmelidir.

5. Çocuğa, içinde yaşadığı çevreyi, ülkeyi, dünyayı gerçekçi açıdan (çocuğun gelişim düzeyine uygun biçimde) tanıtmalı; çocuğun bunlarla bütünleşmesini sağlamalıdır.
7. Şiddet öğeleri içermemeli; çocukta estetik bir duyarlık sağlamalıdır.
8. Çocuğun eleştiri yeteneğini geliştirmeli; onun tepkilerini düzenleyici bir rol oynamalıdır.
9. Çocuğun kişiliğini geliştirerek, yaşama uyumunu sağlamalıdır.
10. Çocuğun dilsel becerilerinin (okuma, konuşma, yazma, dinleme) gelişmesine katkıda bulunmalıdır.
11. Çocuğa, toplumun bir bireyi olduğu ve ondan soyutlanamayacağı bilincini vermelidir. Onları, kendine ve topluma yabancılaştırmaktan korumalıdır.
12. Çocuğa, insanı "zayıf" ve "güçlü" yönleriyle tanıtmalıdır.
13. Bilimsel verilere ve evrensel ahlak kurallarına uygun olmalıdır.
14. Çocuğa kavratılmak istenen "ana düşünce"yi bir ibret biçiminde vermeyip, bunu sezinlettirmelidir.
15. Çocuğu yazgıcılığa ve uyduruculuğa sürüklememelidir.
16. Her türlü önyargıdan arındırılmış olmalıdır.
17. Çocuğun doğasına uygun bir yaklaşımla; yaparak, yaşayarak öğretme-öğrenme anlayışını yansıtmalı, eğlendirici, öğretici ve düşündürücü olmalıdır. (Sever, 1995, s. 15)

Eserin, MEB'in ders kitaplarında bulunması gereken özellikler ve Sever (1995)'in çocuk kitaplarında aranan nitelikler açısından incelendiğinde, eğitim-öğretim süreçlerinde kullanılmasının uygun olmadığı sonucuna ulaşıldı. Bu sonuca ulaşılmasında eserin eğitim programları ile bağlantısının olmaması etkili olmuştur. Eserde yer alan kahramanların tavır ve davranışları bireylere olumsuz örnek olacak şekildedir. Ayrıca eserin millî ve manevi değerler yönünden analizi yapıldığında kahramanların sergiledikleri davranışların ve içinde yer aldıkları olayların bu açıdan uygunsuz olduğu sonucuna varıldı. Çünkü kahramanların içinde bulunduğu ilişki ağı hem millî ve manevi hem de evrensel değerlerle örtüşmemektedir. Nitekim zorunlu eğitim-öğretim sürecinde yer alan öğrencilerin eserde yer alan değer çatışmalarının farkına varması beklenemez. Eserde yer alan kahramanların yaşadıkları durumu olağan olarak kabul etme, toplumda sosyal yönde yaşanabilecek olumsuzluklara karşı farkındalığın azalması öğrencilerin yaşayabilecekleri olumsuz edinimler olarak sıralanabilir.

Sonuçlar

Ölüm İlişkileri incelendiğinde yazarın anlatım teknikleri olarak sıralanan bilinç akışını, iç monoloğu, betimlemeyi başarılı bir şekilde kullandığı görülmektedir. Yazar, anlatım tekniklerini özelliklerine uygun şekilde tasarlamıştır. Eserde karakterlerin düşünce akışı, cümlelerin gramer yapısı yukarıda sıralanan tekniklere uygun şekilde düzenlenmiştir.

Eserde, yazarın değer çatışması unsurlarına yoğun olarak yer verdiği görülmektedir. Yazar eserinde birey-toplum, kadın - erkek, meslek – rol çatışmasına yer vermektedir. Bu çatışma unsurları arasında en yoğun kullanılanlar ise birey-toplum ve kadın-erkek çatışmasıdır.

Eserin eğitsel özellikler açısından değerlendirilmesi yapıldığında olaylar ve kahramanlar bağlamında gelişim dönemindeki öğrencilere uygun olmadığı tespit edilmiştir. Özellikle eser değerler eğitimi bakımından incelendiğinde Türk toplum değerlerine uygunsuz nitelikler barındırmaktadır. Yazarın elbette bu kavramları aile sistemindeki bozulmanın nelere sebep olabileceği ve kadının toplumdaki rolüne dikkat çekebilmek amacıyla kullandığı aşık bir durumdur. Ancak ortaokul ve lise çağındaki bireylerin bu dikkatin farkına varabilmede zorlanacakları düşünülmektedir.

Eserin üniversitelerde edebiyat derslerinde anlatım teknikleri ve değer çatışmaları konularında uygulamalı olarak kullanılması ise uygun görülmektedir. Yetişkin bireylerin eserde yer alan çatışma unsurlarının farkında olmaları beklenen bir durumdur. Ayrıca yazarın eserinde anlatım tekniklerini başarıyla kullanması da eserin bu yönde kullanılmasına imkân sağlamaktadır.

Kaynakça

- Aktaş, Şerif (2000) *Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Aytür, Ünal (1977) *Henry James ve Roman Sanatı*, A.Ü. DTCF YAYINLARI, Ankara.
- Fidan, M. (2017). *Hikmet Temel Akarsu'nun eserlerindeki fantastik öğeler ve eğitim odaklı değerler*. Yayınlanmamış doktora tezi. Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.
- Gündüz, Osman (2009) *İhsan Oktay Anar'ın Kurgu Dünyası*, Vizyon Yayınevi, Ankara.
- Gündüz, Osman (2009) *Yeni Türk Edebiyatı El Kitabı*, (Editör: Ramazan Korkmaz), Grafiker Yayınları, Ankara.
- Gündüz, Osman (2013) "Yazınsal Metin Çözümlemeleri Ders Notları", Erzurum.
- İleri, Selim (1994) *Ölüm İlişkileri*, Can Yayınları, İstanbul.
- MEB. (2006). *İlköğretim Türkçe dersi (6, 7, 8. sınıflar) öğretim programı*. Ankara: MEB.
- Moran, Berna (2009) *Edebiyat Eleştiri ve Kuramları*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Tekin, Mehmet (2012) *Roman Sanatı*, Ötüken Neşriyat, İstanbul.
- Türk Dil Kurumu. (2011). *Türkçe sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.